

Polgár Sándor és az adventívflóra kutatása *Egztikus flóraszigetek Győrben a 20. század első felében*

SCHMIDT Dávid

Nyugat-magyarországi Egyetem, Növényteni és Természetvédelmi Intézet, 9400 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4.
schmidt.david@nyme.hu

Sándor Polgár and the research of the adventive flora of Hungary

Abstract – In the 20th century Sándor Polgár was one of the most outstanding researchers of adventive plant species in Hungary. He wrote nine publications in this theme. In the industrial environment of his home town Győr (NW Hungary) he found tropical species, most of them were southern-American origin. The richest alien flora came around the oil factories of the town. He reported 65 taxa new for the Hungarian flora, four of them were new for Europe too. He was a great expert of problematic *Solanum*, *Amaranthus* and *Chenopodium* genera.

Keywords: *Amaranthus*, botany, *Chenopodium*, Győr, herbarium, Hungary, *Solanum*, taxonomy

Összefoglaló – Polgár Sándor természettudományos kutatásainak egyik fókuszpontjában az idegenhonos (adventív) növényfajok álltak. Huszonkét tudományos publikációja közül kilencet e témakörben írt. Győr ipartelepein és gyárudvarain az 1910-es évektől kezdve számos trópusi (főként dél-amerikai) eredetű növényt talált. A legtöbb közülük még ismeretlen volt hazánk területéről, négy fajt Európából is elsőként figyelt meg. A nehezen határozható *Solanum*, *Amaranthus* és *Chenopodium* nemzetségek nemzetközileg elismert szakértője volt. Tudományra új fajként írta le a *Solanum adventitium*-ot. Nevéhez fűződik az *Amaranthus* nemzetség 4 fajának első megfigyelése hazánkból.

Kulcsszavak: *Amaranthus*, botanika, *Chenopodium*, Győr, herbárium, *Solanum*, taxonómia

„Lényegük, hogy ma vannak, még esetleg holnap is, de holnapután már nincsenek.”
(PRISZTER 2004)

Polgár Sándor első jelentősebb növényfelfedezése egy behurcolt gyomnövényhez kapcsolódott: 1896-ban, 20 éves korában a *Matricaria discoidea* DC.-t figyelte meg Győrben (BORBÁS 1898, POLGÁR 1912b). Első növényteni munkájában, amelyben Győr vízi növényzetét mutatta be, az *Elodea canadensis* Michx. elhatalmasodására is figyelmeztetett a „sokféle vízi pestissel” szemben (POLGÁR 1903). Ezt követően – jó évtizednyi szorgalmas gyűjtés és búvárkodás után – az 1910-es évektől kezdte közzé tenni egyre érdekesebb florisztikai felfedezéseit. Adatainak publikálására „atyai jó barátja”, Degen Árpád ösztönözte, aki helyet is biztosított számára a *Magyar Botanikai Lapok* hasábjain. Kezdetben a Mosoni-Duna partján lévő gabonarakár (egykori „Elevátor”) és a hozzá vezető ipari szárnyvasút („Duna-parti vágányok”) mellett bukkant érdekes fajokra, majd a Kohn-féle olajgyár¹ épületei körül

¹ A Kohn Adolf-féle növényolajgyárat – Győr egyik legkorábban alapított gyáraként – 1851-ben létesítették Győr-Szigetben, a Rábca partján. Az üzemben főként len- és repcemagot dolgoztak fel. Az első világháború alatt az olajgyárak nagy szonnal működtek, az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi területén Győr volt a legjelentősebb olajtermelő központ (NÉMÁNÉ KOVÁCS 2016).

1. ábra. Az *Eruca vesicaria* egyik herbáriumi lapja a Debreceni Egyetem gyűjteményében (DE)
Fig. 1. A voucher of *Eruca vesicaria* in the collection of the Debrecen University (DE)

botanizálva lelt rá 1911 őszén egy számára ismeretlen *Amaranthus*-ra. Albert Thellungnak (1881–1928), a kor egyik legnevesebb európai adventívflóra-kutatójának segítségével sikerült a kérdéses fajt meghatározni, amiből megszületett a témakörből írt első közleménye (POLGÁR 1913). Thellungnak ekkoriban jelent meg korszakos munkája Montpellier adventívflórájáról (THELLUNG 1912), amelyben kikötővárosok, ipari központok környékén fellelhető egzotikus növényfajok élőhelyi viszonyait mutatta be. Polgár addig sem került el Győr gazos, szemetes helyeit, de Thellung művének és az újabb ismeretlen növények hatására figyelme mindinkább az adventívek felé fordult, az addigiaknál is szorgalmasabban kezdett el gyűjteni Győr ruderális területein, főként a közlekedési és ipari „forró pontokon”. 1913-tól kezdve ugrásszerűen megnöttek az érdekesebbnél érdekesebb adventív növényfajok észlelései, ettől kezdve 15 éven át csak adventív témában publikált.

A talált fajok között egyre több akadt, amelyet elsőként mutatott ki a hazai flórából – például *Anthoxanthum aristatum* Boiss., *Chorisporea tenella* (Pall.) DC., sőt, négy fajt egész Európában először talált meg (1. táblázat).

Felfedezéseinek közlését megelőzően elmélyülten tanulmányozta a külföldi szakirodalmat. Felkutatta a növénynevezésség külföldi monográfiáit, kiterjedt levelezést folytatott, anyagot küldött és kért, hogy egzotikus növényeinek utánajárjon, és azokat pontosan meghatározhassa. Kiváló latin, német és francia nyelvtudásának köszönhetően Nyugat- és Közép-Európa számos neves taxonspecialistájával lépett kapcsolatba (például Paul Aellen, Friedrich August Georg Bitter, Josef Murr, Albert Thellung), akik csereanyag küldésével segítették a problémás taxonok kutatását. A dél-amerikai pázsitfűfajok meghatározását a neves argentin botanikus, Lorenzo Raimundo Parodi segítségével végezte. Győr nem számított botanikai szakműhelynek, ezért a tudományos előrelépés zálogát a sűrű levelezés, illetve a fővárosi kapcsolatok (főként Degen Árpáddal és Jávorka Sándorral) ápolása jelentették. E nehézkes viszonyok ellenére Polgár Sándor az 1910-es évek közepére olyan elmélyült tudásra tett szert, amely korának legelismertebb hazai adventívflóra-kutatójává tette.

Az egzotikus fajok lelőhelyei közül különösen gazdagnak számított a Meller-féle növényolajgyár². A Debreceni Egyetem Herbáriumának (DE) adatbázisa (TAKÁCS *et al.* 2014) alapján először 1910. május 10-én gyűjtött itt Polgár (*Poa trivialis* L. in DE), majd a gyár telephely-váltását követően (1913) több tucatnyi fajt talált az új gyár udvarán és épületének falai mellett is. A begyűjtött növények legnagyobb része dél-amerikai elterjedésűnek bizonyult, amely egyértelművé tette számára, hogy az olajgyárba külföldről behozott olajmag-szállítmányok is érkeznek. Fellendülő ügybuzgalmát azonban visszavetette az időközben kitört világháború, ami miatt 1914-ben átmenetileg leállt a magok külföldi behozatala, és ő sem tudott rendszeresen kijárni a lelőhelyekre. 1915-ben aztán újra valóságos eldorádóról számolt be a gyárudvarról, aminek előidéző okait részletesen tárgyalta. Megfigyelte, hogy a legtöbb érdekes faj azon a helyen nő, ahol a vasúti kocsikról a munkások lerakják a magvas zsákokat (POLGÁR 1918). Az alkalmazottaktól megtudta, hogy az olajgyárak egyes országrészekben való termesztés céljából is vásárolnak Dél-Amerikából származó lenmagot, ez alapján feltételezte, hogy a gyárudvaron talált növények egy része hazai lenvetésekből származik. Elgondolásának helyességét igazolja, hogy a trópusi fajok mellett egy sor honos gyomnövényt (köztük számos speirochor lengyomot) is talált a nevezett helyen – például *Camelina alyssum* (Mill.) Thell., *C. rumelica* Velen., *Cuscuta epilinum* Weihe, *Lolium remotum* Schrank.

² Győri Olajgyár Meller Ignác és Társai Rt. vagy Meller Ignác-féle növényolajgyár. Győr második legjelentősebb olajgyára 1877-től 1911-es leégéséig a belvárosban működött, majd 1913-ban Gyárvárosban a Teleszky János út (ma Puskás Tivadar utca) melletti telken telepedett le. 1929-ben szüneteltették a termelést, majd 1932-ben bezárták a gyárat. Az épületek nagy része ma is áll (HARSÁNYI 2002, NÉMÁNYI KOVÁCS 2016, Harsányi *ex litt.*).

Amilyen hirtelen jött, olyan gyorsan el is tűnt a buja trópusi flórasziget a Meller-gyár udvaráról, mert 1917-re már csak mutatóban fordultak elő a korábbi fajok. A gyárak gyorsan változó gazdasági rendeltetése mellett Polgár a kedvezőtlen nyári időjárást is megnevezte a fajok visszaszorulásának okaként (POLGÁR 1918). Később, az 1919-ben megtalált új fajok (*Gypsophila trichotoma* Wender., *Torilis ucranica* Spreng.) Kelet-Európából származó magszállítmányokra utaltak (POLGÁR 1925).

Polgár a fajok előfordulási körülményeiről minden közleményében részletesen beszámolt. Fajszaám tekintetében kiugróan gazdagnak bizonyult az 1915-ös és 1916-os év, ekkor a gyárak környezetéből begyűjtött adventív növényfajok száma a harmincat is megközelítette (SCHMIDT & SZUROMI 2006). 1919 után – a tartósan bizonytalanná váló gazdasági helyzet következtében – megszűnt a magok importja, és így lassanként eltűnt az egzotikus flóra. Ezután még egy ízben, 1927-ben ugrott meg a fajok száma (POLGÁR 1933, 1941). Polgár összesen 90 rövid életű behurcolt növényt mutatott ki a győri ipartelepekről, amelyek között 61 taxon a hazai, míg 4 taxon az európai flórára nézve számított új adatnak (1. táblázat).

1. táblázat. Polgár Sándor által megtalált adventív taxonok Győr flórájában
(a Magyarország flórájára újakat **félkövér**, Európa flórájára újakat **félkövér aláhúzott** szedés jelzi)

Table 1. Adventive taxa in the flora of Győr city, detected by Sándor Polgár
(new taxa for Hungary are highlighted by **boldface**, for Europe by **bold and underline**)
(abbreviations of cardinal directions: D - South, É - North, K - East, Ny - West)

Taxonév / Taxa	Származás / Origin	Megtalálás éve / Year of first finding
<i>Alopecurus myosuroides</i> Huds.	Med.	1918
<i>Amaranthus albus</i> L.	É-Am.	1908
<i>Amaranthus blitoides</i> S.Watson	É-Am.	1924
<i>Amaranthus caudatus</i> L.	D-Am.	1939
<i>Amaranthus crispus</i> (Lesp. et Thévenau) N.Terracc.	D-Am.	1917
<i>Amaranthus deflexus</i> L.	D-Am.	1909
<i>Amaranthus viridis</i> L.	Trop.	1927
<i>Amaranthus patulus</i> Bert.	D-Am.	1914
<i>Amaranthus powellii</i> S.Watson	Am.	1918
<i>Amaranthus quitensis</i> Humb., Bonpl. et Kunth	D-Am.	1913
<i>Amaranthus standleyanus</i> Parodi	D-Am.	1911
<i>Ambrosia artemisiifolia</i> L.	Am.	1930
<i>Anthoxanthum aristatum</i> Boiss.	Ny-Eur.	1911
<i>Asperula orientalis</i> Boiss. et Hohen.	Ázsia	1929
<i>Bidens bipinnata</i> L.	Am.	1915
<i>Brassica nigra</i> (L.) W.D.J. Koch	Med.	1918
<i>Brassica ×juncea</i> (L.) Czern.	Ázsia	1913
<i>Bromus catharticus</i> Vahl	Am.	1910
<i>Bromus lepidus</i> Holmb.	Ny-Eur.	1938
<i>Centaurea carniolica</i> Host	Med.	1933
<i>Centaurea dealbata</i> Willd.	Kaukázus	1920
<i>Centaurea diffusa</i> Lam.	K-Eur.	1931
<i>Centaurea melitensis</i> L.	Med.	1913
<i>Centaurea moschata</i> L.	Med.	1941
<i>Chenopodium ambrosioides</i> L.	Am.	1915
<i>Chenopodium berlandieri</i> Moq. in DC.	É-Am.	1915
<i>Chenopodium hircinum</i> Schrad.	D-Am.	1913
<i>Chenopodium pratericola</i> Rydb.	D-Am.	1913
<i>Chenopodium pumilio</i> R.Br.	Ausztrália	1925
<i>Chenopodium schraderianum</i> Schult.	Trop.	1916
<i>Chorispora tenella</i> (Pall.) DC.	Ázsia	1912
<i>Consolida orientalis</i> (Gay.) Schröd.	K-Eur.	1910

Taxonnév / Taxa	Származás / Origin	Megtalálás éve / Year of first finding
<i>Coronopus didymus</i> (L.) Sm.	D-Am.	1916
<i>Cyclosporum leptophyllum</i> (Pers.) Sprague	Am.	1913
<i>Cynosurus echinatus</i> L.	Med.	1916
<i>Cyperus eragrostis</i> Lam.	D-Am.	1914
<i>Dasypyrum villosum</i> (L.) P.Candargy	Med.	1913
<u><i>Descurainia appendiculata</i> (Gris.) Schulz</u>	D-Am.	1919
<i>Eleusine indica</i> (L.) Gaertn.	Trop.	1914
<i>Eleusine tristachya</i> (Lam.) Lam.	D-Am.	1915
<u><i>Eragrostis lugens</i> Nees subsp. <i>flaccida</i> (Lindm.) Hack.</u>	D-Am.	1914
<i>Erechtites hieracifolia</i> (L.) Raf. ex DC.	Am.	1920
<i>Flaveria bidentis</i> (L.) Kuntze	D-Am.	1913
<i>Gypsophila perfoliata</i> L.	Ázsia	1919
<i>Hirschfeldia incana</i> (L.) Lagr.-Foss.	D-Am.	1914
<i>Koeleria phleoides</i> (Vill.) Pers.	Med.	1927
<i>Lepidium bonariense</i> L.	D-Am.	1927
<i>Lepidium calycinum</i> Godr.	D-Am.	1916
<i>Lepidium sativum</i> L.	Ázsia	1924
<i>Lepidium virginicum</i> L.	Am.	1900
<i>Leptochloa fusca</i> (L.) Kunth.	Trop.	1915
<i>Malcolmia africana</i> (L.) R.Br.	Ázsia	1919
<i>Malva verticillata</i> L.	Ázsia	1915
<i>Matricaria discoidea</i> DC.	É-Am.	1896
<i>Melilotus indicus</i> All.	D-Eur.	1913
<i>Nicotiana longiflora</i> Cav.	D-Am.	1915
<i>Oenothera indecora</i> Camb.	D-Am.	1916
<u><i>Panicum bergii</i> Arechav.</u>	D-Am.	1915
<i>Panicum capillare</i> L.	É-Am.	1927
<i>Paspalum dilatatum</i> Poir.	D-Am.	1916
<i>Phalaris angusta</i> Nees. ex Trin.	D-Am.	1913
<i>Pimpinella cretica</i> Poir.	Med.	1915
<i>Rapistrum rugosum</i> (L.) All.	Med.	1919
<i>Ricinus communis</i> L.	Afr.	1917
<i>Rumex kernerii</i> Borb.	Balkán	1936
<i>Schkuhria pinnata</i> (Lam.) Kuntze ex Thell.	D-Am.	1911
<i>Senecio vernalis</i> Waldst. et Kit.	K-Eur.	1920
<i>Setaria globulifera</i> (Steud.) Griseb.	D-Am.	1927
<i>Silene antirrhina</i> L.	Am.	1916
<i>Solanum nigrescens</i> M.Martens et Galeotti	D-Am.	1915
<i>Solanum physalidicalyx</i> Bitter	D-Am.	1915
<i>Solanum pygmaeum</i> Cav.	D-Am.	1915
<i>Solanum sarrachoides</i> Sendtn.	D-Am.	1914
<i>Solanum sisymbriifolium</i> Lam.	D-Am.	1915
<i>Solanum triflorum</i> Nutt.	D-Am.	1915
<i>Sphaeralcea miniata</i> (Cav.) Spach	D-Am.	1915
<i>Sporobolus argutus</i> (Nees) Kunth.	Am.	1915
<i>Sporobolus elongatus</i> (Lam.) R.Br.	Trop.	1915
<i>Sporobolus subinclusus</i> Phil.	D-Am.	1924
<i>Stipa hyalina</i> Nees.	D-Am.	1915
<i>Tagetes minuta</i> L.	D-Am.	1914
<i>Trifolium resupinatum</i> L.	K-Eur.	1916
<i>Trigonella melilotus-caerulea</i> (L.) Asch. et Gaertn.	Med.	1913
<u><i>Urtica spathulata</i> Sm.</u>	D-Am.	1916
<i>Verbascum virgatum</i> Stokes	Med.	1915
<i>Verbena bonariensis</i> L.	D-Am.	1915

Taxonómiai kutatások a *Solanum* nemzetségben

A dél-amerikai elterjedési centrummal rendelkező *Solanum* L. nemzetség fajokban leggazdagabb csoportja a sect. *Solanum* (régebbi feldolgozásokban: sect. *Morella* vagy *Maurella*). A rendkívül bonyolult taxonómiájú, nehezen határozható szekción belül is kitűnik alakgazdagságával a *Solanum nigrum*-komplex (EDMONDS & CHWEYA 1997).

Polgár Sándor az 1910-es évek közepén bukkant több, ebbe az alakkörbe tartozó, egymáshoz nagyon hasonló növényre a győri iparterületeken. Meghatározásukat kezdetben hátráltatta a csoport nem kielégítő nemzetközi feldolgozottsága, és a kevés rendelkezésre álló szakirodalmi forrás. Egyik problémásnak bizonyuló növényének vizsgálata során újra Albert Thellung segítségét igénybe véve sikerült jó nyomra lelnie, ugyanakkor aprólékos alaktani vizsgálatok elvégzésével tisztázta, hogy Thellung véleményével szemben az Argentínából származó *S. sarrachoides* Sendtn. példányát találta meg (POLGÁR 1918). A *S. physalidicalyx* Bitter azonosítását – mindössze egyetlen megtalált példány alapján – 18 év taxonómiai bűvárkodást követően sikerült biztosan elvégeznie (POLGÁR 1933). Győrben ráakadt azonban olyan *Solanum*-ra is, amelyet hosszú évekig sikertelenül próbált azonosítani (még a növény vélt hazájába, Argentínába is küldött példányt) így azt végül új fajként írta le (POLGÁR 1925). A diagnózis után megjegyezte, hogy „ha a *Solanum adventitium* egyezőségét egy már leírt fajjal valaki mégis megállapítaná, neki csak köszönettel tartoznék.” A beszédes tudományos néven leírt növény jellemzésében az – August Bitter német botanikus által egy évtizeddel korábban felfedezett – szklerotikus szemcséknek, valamint a porzók alakjának és méreteinek tulajdonította a fő diagnosztikus jelentőséget (POLGÁR 1925). A *Solanum adventitium* Polgár-t a nemzetközi felfogás jelenleg nem értékeli önálló taxonként, hanem a *S. americanum* Miller egyik színónímjának tartják (EDMONDS & CHWEYA 1997). A fentiek mellett Polgárnak még négy (szintén dél-amerikai eredetű) behurcolt *Solanum*-faj példányait sikerült kimutatnia a győri olajgyáraknál: *S. pygmaeum* Cav., *S. gracile* Otto ex Baxter (jelenleg elfogadott neve: *S. nigrescens* M. Martens et Galeotti), *S. triflorum* Nutt., valamint a *S. nigrum*-alakkörtől egészen elütő külsejű *Solanum sisymbriifolium* Lam.).

Solanum-tanulmányok címmel megjelent taxonómiai értekezésében ugyancsak a problémás *Morella* szekció alakköreit tárgyalta (POLGÁR 1926). Átfogó herbáriumi revízió során megállapította, hogy Kitaibel Pál egyik, mátrai lelőhellyel cédulázott herbáriumi lapjára két, egymáshoz nagyon hasonló csucsor példányai kerültek, és ez a későbbi szerzőknél számos félreértelmezéshez vezetett. Ebben az esetben is a porzók tüzetes vizsgálatával jutott eredményre, így bizonyította, hogy 1814-ben a kérdéses lap egyik példánya alapján írta le Joseph August Schultes a *Solanum dillenii* Schult.-t, amellyel szemben azonban prioritást élvez a *S. nodiflorum* Jacq. név. Levezette, hogy az ugyanezen a lapon megtalálható másik – szintén adventív – növényvel (*S. guineense* Lam.) Kitaibel összekeverhette, s tévesen cédulázta az egyik mátrai illetve beregi útjáról hozott növényeket. Újabb tanulmányában a *S. alatum* Moench és a *S. nigrum* L. gyakorlati elválasztásához szolgált új adatokkal, továbbá egy győri szemétdombon talált rendellenes példány kapcsán bocsátkozott hosszadalmas fejtegetésbe, aminek végkonklúziójaként megállapította, hogy „... valami mérgező anyag mintegy kisodorta a növényt a fejlődés rendes kerékvágásából ...”.

Taxonómiai ismeretbővítés céljából az 1920-as évek végétől saját kertjében is összehasonlító megfigyelésekbe kezdett, amihez külföldi cserék során beszerzett magokat használt. Dokumentumok híján csak feltételezni lehet, hogy szintén e célból vette igénybe a győri temető kertjét és üvegházát, valamint a Szeszgyár udvarát is, ahonnan a kultivált *Solanum*-ok több tucatnyi gyűjtése származik (például *S. anomalum* Thonn., *S. retroflexum* Dunal, *S. douglasii* Dunal, *S. chacoense* Bitter). Rudolf Probst svájci botanikus Derendingenből küldött számára

magokat, Polgár az ezekből felnevelt növények vizsgálata alapján írta le 1938-ban a *S. probstianum* Polgár-t³ (PROBST 1938), amelyet még 1942. június 13-án is gyűjtött Győrött.

Az 1930-as évekre Polgár Sándor kétségtelenül a *Solanum* nemzetség világszerte elismert szaktekintélyévé lépett elő, aminek jeleként 1939-ben Új-Zélandról kérték fel a *S. nigrum*-alakkör ott előforduló taxonjainak herbáriumi revíziójára. Az anyagból két új taxont is leírt (*S. pachystylum* Polgár és *S. allanii* Polgár), amelyeket a későbbi citológiai kutatások a *S. americanum* Mill. fajkomplexebe olvasztottak (BAYLIS 1957). Szintén a *S. americanum* alá vonták be később a – Carl Blom svéd botanikus által 1937 szeptemberében Göteborgban gyűjtött növény alapján leírt – *S. dillenianum* Polgár-t (POLGÁR 1940a).

Az MTM Növénytárának Carpato-Pannonicum gyűjteményében (BP) három polcnyi *Solanum*-anyag található Polgártól, amely mintegy 600 lapot tartalmaz. A bécsi Természettudományi Múzeum Herbáriuma (W) számára 1929-ben végzett taxonrevíziós munkájáról tanúskodnak az ott őrzött *Solanum*-lapok cédulamegjegyzései.

Adventív *Amaranthus*- és *Chenopodium*-fajok

Polgár Sándor adventívflóra-kutatásainak középpontjában álltak a *Solanum*-okhoz hasonlóan meglehetősen bonyolult taxonómiájú *Amaranthus* L. és *Chenopodium* L. nemzetségek is.

A valamennyi kontinensen megtalálható disznóparéjok (*Amaranthus*) közé mintegy 100 faj tartozik (PRISZTER 1950), melyek közül napjainkra sok a kozmopolitává vált gyomnövény. Európában mintegy 20, hazánkban 14 behurcolt faj fordul elő. A hazai flórába elsőként bekerült *A. retroflexus* L. már a 19. század első felében gyakorivá vált, a többi faj behurcolása zömében a 20. század első évtizedeiben történt. Polgár a nemzetségből négy fajt talált meg és publikált elsőként hazánkban, míg két fajnál az első közlés, egy továbbinál pedig az első gyűjtés fűződik a nevéhez.

1909 őszén Polgár a lakásához közeli Bisinger-sétányban figyelt fel a dél-amerikai származású *A. deflexus* L. megjelenésére (POLGÁR 1912a). Vele egy időben fedezte fel a növényt Degen és Földváry (FÖLDVÁRY 1912) is Budapesten.

Az Argentínából 1902-ben leírt *A. vulgatissimus* Speg. felfedezése is kitűnő megfigyelőkészégének köszönhető. Győrben a néhány évvel korábban betöltött újvárosi Rábca-mederben találta meg 1911-ben ezt az Európában addig csak néhány helyről jelzett növényt (POLGÁR 1913). (A taxont jelenleg az *A. standleyanus* Parodi szinonímjaként fogadják el.)

Szintén dél-amerikai rövidnappalos növény az *A. quitensis* Humb., Bonpl. et Kunth., amelyet 1913-ban fedezett fel a Meller-olajgyár udvarán (POLGÁR 1914). A fajnak 1887-ből származik az első hazai, *A. patulus* Bertol.-ként azonosított gyűjtése (CZAKÓ, *cit. in* POLGÁR 1914).

A hozzá nagyon hasonló *A. patulus*-t Polgár már 1914-ben gyűjtötte Győrött, a taxon felismerése és publikálása azonban PRISZTER (1953) széleskörű herbáriumi revíziója révén csak később történt meg.

Érdekes történet a szintén e nehezen határozható alakkörbe („*A. hybridus* s.l.”) tartozó, napjainkban országszerte elterjedt *A. powellii* S. Watson megjelenése Magyarországon. Hazánkban ezt a fajt az 1910-es évekig félreismerték (az *A. retroflexus*-szal vélték azonosnak), majd az első adatokat POLGÁR (1918) közölte róla, de PRISZTER (1953) megállapítása szerint ezek a példányok *A. patulus*-ok voltak. Ugyanakkor az „igazi” *A. powellii*-t (*A. quitensis*-ként cédulázva) is Polgár gyűjtötte elsőként 1918-ban (PRISZTER *l. c.*), majd 1925-től egyre többfelé.

Az *A. blitoides* S. Watson-t 1923 nyarán előbb Győrött, majd Budapestre utazván Tatán és a fővárosban is megtalálta, és ugyanezen évben publikálta (POLGÁR 1923).

³ Az eleinte a *S. nigrum* faj alatti taxonjaként (alfajként illetve változatként) tárgyalt *Solanum probstianum* Polgár-t a nemzetközi taxonómia jelenleg a *S. scabrum* Mill. szinonímjaként fogadja el.

2. kép. A *Chenopodium leptophyllum* egyik herbáriumi lapja a Debreceni Egyetem gyűjteményében (DE)
Fig. 2. A voucher of *Chenopodium leptophyllum* in the collection of the Debrecen University (DE)

1927-ben került elő a következő faj: az *A. viridis* L.-t a Meller-gyár udvaráról gyűjtötte be egy példányban (POLGÁR 1933), majd a növényt 1936. február 22-én a Botanikai Szakosztályban tartott előadásában is bemutatta (POLGÁR 1936).

A *Chenopodium* nemzetség egyes alakköreinek azonosításában az 1910-es és 1920-as években Josef Murr és Paul Aellen nyújtott szakirodalmi és határozási segítséget Polgárnak. A Meller-olajgyár udvarán ebben a nemzetségben is talált új fajokat Magyarországra nézve: *Ch. hircinum* Scrad. (1913), *Ch. pratericola* Rydb. (1913), *Ch. berlandieri* Mocq. (1915), *Ch. pumilio* R.Br. (1925). A nagy alagzadtságban megjelenő *Ch. album* L. taxonómiai viszonyainak megismerésére időt és energiát nem kímélő gyűjtéssel és szakmai levelezéssel törekedett. Flóra-művében a faj 15 formáját és alakját sorolta fel, továbbá ide sorolandó az általa még faji rangon kezelt *Ch. zobellii* Ludwig et Aellen, *Ch. bernburgense* Murr és *Ch. borbásii* Murr (POLGÁR 1925, 1933, 1941).

Polgár Sándor jellemére, növények és a tudomány iránti alázatára különösen jellemző eset, hogy amikor Josef Murr, korának legjelentősebb *Chenopodium*-specialistája róla nevezett el egy feltételezett hibridet (*Chenopodium leptophyllum* × *Ch. opulifolium*), akkor azt óvatosan és kételkedve fogadta, és csak további bizonyító anyag gyűjtésével tartotta volna elfogadottnak (POLGÁR 1925).

Összegzés

Polgár Sándor rendkívül precíz ember volt. A későbbi generációk még a problémás taxonok esetében is csak igen ritka esetekben tudtak és tudnak megállapításain kifogást tenni, köszönhetően annak, hogy eredményeit hagyta kiforrni, mielőtt a nyilvánosság elé tárta volna. Nem buzgott benne feltűnési vágy, tudománya iránt alázattal viseltetett. Állhatatosan kutatott terepen, otthonában pedig nagyon sok időt tölthetett hatalmas herbáriumával. Floristaként a teljességre törekedett, ezért éppúgy érdekelték megyéje természetes növényzetének ritkaságai, mint a távoli országokból hazánkba került rövid életű növények. Az elsőként megfigyelt adventív taxonok (65) tekintetében Magyarországon kiemelkedő eredményt ért el. Az egykori győri olajgyáraknál feltárt trópusi flóraszigetek hazánkban egyedülálló színfoltot jelentettek. Munkássága inspirációként hatott az őt követő botanikus nemzedékekre. Az ő nyomdokain kezdte botanikusi pályáját az 1940-es évek első felében Priszter Szaniszló. Polgár Sándor cikkeit az adventív tárgykörben írt publikációkban rendszeresen hivatkozzák.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm Harsányi Attila győri helytörténésznek a kéziratához fűzött kiegészítő adatait, Takács Attilának (DE) és Pifkó Dánielnek (MTM Növénytára) a herbáriumi kutatásban nyújtott segítségét.

Idézett irodalom

- BAYLIS G.T.S. (1957): A cytogenetical study of New Zealand forms of *Solanum nigrum* L., *S. nodiflorum* Jacq. and *S. gracile* Otto. – *Transactions and Proceedings of the Royal Society of New Zealand* 85 (3): 379–385.
- BORBÁS V. (1898): A sugártalan székfű (*Matricaria discoidea* DC.) hazánkban. – *Természettudományi Közöny* 30: 444–446.
- EDMONDS J.M. & CHWEYA J.A. (eds) (1997): *Black Nightshades. Solanum nigrum L. and related species. Promoting the Conservation and use of underutilized and neglected crops.* – Institute of Plant Genetics and Crop Plant Research, Gatersleben and International Plant Genetic Resources Institute, Rome.
- FÖLDVÁRY D. (1912): Az *Amarantus deflexus*nak egy új termőhelye Magyarországon – *Magyar Botanikai Lapok* 11: 242–244.

- NÉMÁNÉ KOVÁCS É. (2016): *A belvárosi-gyárvárosi Meller-féle olajgyár*. – Helybenjárás. Győri várostörténeti puzzle. <https://www.gyoriszalon.hu/news/5506/66/A-belv%C3%A1rosi-gy%C3%A1rv%C3%A1rosi-Meller-f%C3%A9le-olajgy%C3%A1r>
- POLGÁR S. (1903): Győr vidékének vízi és vízparti edényes növényzete. – *Győri Állami Főreáliskola értesítője az 1902/1903. tanévről*, pp. 4–33.
- POLGÁR S. (1912a): A győrmegyei homokpuszták növényélete. – *A Győri Állami Főreáliskola 1911/12. évi értesítője*, pp. 1–41.
- POLGÁR S. (1912b): Győrmegye növényföldrajza. – *Magyar Botanikai Lapok* 11: 308–338.
- POLGÁR S. (1913): Az *Amaranthus vulgatissimus* Spegazzini magyarországi előfordulása. – *Magyar Botanikai Lapok* 12: 225.
- POLGÁR S. (1914): Újabb adatok Győr adventivus és ruderalis flórájához. – *Magyar Botanikai Lapok* 13: 60–69.
- POLGÁR S. (1915): Az *Amaranthus crispus* (Lesp. et Thév.) N. Terrac. újabb magyarországi termőhelyei. – *Magyar Botanikai Lapok* 14: 277–278.
- POLGÁR S. (1918): Neue Beiträge zur Adventivflora von Győr (Westungarn) II. – *Magyar Botanikai Lapok* 17: 27–41.
- POLGÁR S. (1923): Az *Amaranthus blitoides* S. Watson magyarországi előfordulása. – *Magyar Botanikai Lapok* 22: 120–121.
- POLGÁR S. (1925): Neue Beiträge zur Adventivflora von Győr (Westungarn) III. – *Magyar Botanikai Lapok* 24: 15–23.
- POLGÁR S. (1926a): Eine neue adventive Pflanze aus Győr. – *Magyar Botanikai Lapok* 25: 123–124.
- POLGÁR S. (1926b): Solanum-tanulmányok. – *Botanikai Közlemények* 23: 30–43.
- POLGÁR S. (1927): A *Veronica peregrina* L. magyarországi előfordulása. (Öntös Dunasziget tavaszi flórája.) – *Magyar Botanikai Lapok* 26: 50–53.
- POLGÁR S. (1933): Neue Beiträge zur Adventivflora von Győr (Westungarn) IV. – *Magyar Botanikai Lapok* 32: 71–77.
- POLGÁR S. (1936): Újabb adatok a magyar flórához. – *Botanikai Közlemények* 33: 222.
- POLGÁR S. (1940a): *Solanum Dillenianum*. – *Acta Horti Gotoburgensis* 13–14: 281–288.
- POLGÁR S. (1940b): Appendix. In: H.H. Allan: Notes on New Zealand Floristic Botany, No. 7. – *Trans. Roy. Soc. New Zealand* 69: 278–281.
- POLGÁR S. (1941): Győrmegye flórája. Flora Comitatus Jaurinensis. – *Botanikai Közlemények* 38: 201–352.
- PRISZTER SZ. (1950): *Amaranthus*-vizsgálatok. II. Az *Amaranthaceae* család és tagjainak általános jellemzése. – *Agrártudományi Egyetem Kertészeti Karának Évkönyve* 1: 56–82.
- PRISZTER SZ. (1953): Magyarország *Amaranthus*-fajainak kritikai feldolgozása. (Revisio critica specierum generis *Amaranthi* L. in Hungaria). *Amaranthus*-vizsgálatok. III. – *Agrártudományi Egyetem Kertészeti Karának Évkönyve* 2 (2): 121–262.
- PRISZTER SZ. (2004): Hobbis és tudomány. – In: SZABÓ I. & CZOMA L. (szerk.), *Priszter Szaniszló 85 éves. Köszöntések és tanulmányok*. Veszprémi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kara, Keszthely, pp. 31–34.
- PROBST R. (1938): *Sechster Beitrag zur Adventivflora von Solothurn und Umgebung, mit Berücksichtigung der Adventivflora von Olten bis Aarau*. – *Mitteilungen Naturf. Gesellsch. Solothurn*. Heft XII., pp. 3–48.
- SCHMIDT D. & SZUROMI T. (2006): Győr adventív flórákutatójának újabb eredményei. – *Kitaibelia* 11 (1): 76.
- TAKÁCS A., NAGY T., FEKETE R., LOVAS-KISS Á., LJUBKA T., LŐKI V., LISZTES-SZABÓ ZS. & MOLNÁR V. A. (2014): A Debreceni Egyetem Herbárium (DE) I: A „Soó Rezső Herbárium”. – *Kitaibelia* 19: 142–155.
- THELLUNG A. (1912): La flore adventice de Montpellier. – *Mém. Soc. Sci. Nat. Cherbourg* 38: 622–647.